

УДК 37.017.4:37.07

Сухомлинський

Управління
школою

УПРАВЛІНСЬКИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розглянуто проблеми управлінського супроводу формування громадянської компетентності в освітньому процесі, що висвітлюються в творах В. Сухомлинського. Автор акцентує увагу на можливостях використання запропонованих педагогом засобів у формуванні громадянської компетентності учнів у сучасній освітній практиці.

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянське виховання, громадянськість, громадянське бачення світу.

**Олена
ФЕДОСОВА**
Директор
НВК «Гімназія –
спеціалізована школа
I ступеня
з поглибленим
вивченням
іноземних мов»
Генічеської районної
ради Херсонської
області

Постановка проблеми та її значення. Події та зміни, що впродовж останніх років відбуваються в Європі й світі, зокрема, етнічні конфлікти, радикальний націоналізм, глобальні загрози, розвиток нових інформаційних і комунікаційних технологій, екологічні проблеми, міграція населення, недовіра до традиційних політичних інститутів, форм правління і політичних лідерів, загострюють проблеми розуміння, сприйняття й реалізації демократичної моделі громадянства. Ці та інші чинники обумовлюють необхідність формування нового типу громадянина – не лише освіченого, а й активного, здатного брати участь у житті суспільства, країни, всього світу та нести відповідальність за свої вчинки, дії і рішення.

Аналіз досліджень та публікацій. Питанням визначення змісту та способів формування громадянських компетентностей присвячено багато досліджень українських учених. Основна увага науковців спрямована на формування й розвиток цих якостей у дітей і молоді (В. Машика, О. Наровлянський, О. Овчарук, О. Пометун, Т. Ремех, Т. Смагіна, І. Усенко, Г. Фрейман, О. Шестопалюк та ін.) [2].

Метою статті є розкриття на основі аналізу науково-методичних праць, наукових досліджень творчого доробку В. О. Сухомлинського щодо особливостей управлінського супроводу формування громадянських компетентностей в освітньому процесі.

Вклад основного матеріалу. Проблема громадянського виховання розроб-

ляється на державно-програмному, концептуальному та практичному рівнях. Відповідно до Закону України «Про освіту» метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [1].

Звертаючись до творчого доробку Василя Сухомлинського, важливо зазначити, що громадянське виховання позиціонується ним як головна педагогічна проблема. Цю проблему педагог розглядав у працях *«Як виховати справжню людину»*, *«Народження громадянина»*, *«Вітчизна у серці»* та ін. Так, у своїй книжці *«Народження громадянина»* Василь Олександрович писав: «Домогтися того, щоб вихованця вже з дитинства хвилювало теперішнє та майбутнє Вітчизни, – одна з найважливіших передумов запобігання моральним зривам у дитячі роки...» [3, с. 50]. Першочерговою умовою успішного формування рис громадянина педагог вважав організацію емоційно насиченого, діяльного життя школи, розвиток громадянської активності кожного індивіда. Він переконував, що виховувати громадянина самими бесідами та повчаннями неможливо, якими б хорошими вони не були. Потрібна практична справа, треба, щоб діти не просто знали, що таке «добре» і що таке «погано», а й діяли в ім'я торжества добра, правди, справедливості. Діти повинні, наголошував педагог, почувати себе не тільки дітьми, а й юними громадянами своєї держави, зобов'язаними віддавати суспільству свою трудову енергію. Без цього нема й не може бути морального становлення особистості, без цього засвоювані дітьми знання за-

лишатимуться мертвим, байдужим до світоглядних ідей вантажем.

З огляду на це науковий доробок В. О. Сухомлинського на сучасному етапі духовного відродження набуває особливої актуальності, оскільки педагог не тільки розкрив зміст поняття «громадянськість», а й обгрунтував процес його формування. Як засвідчив аналіз педагогічної спадщини Василя Олександровича, вчений розумів громадянськість як інтегральну якість особистості, що характеризує політичну й моральну свідомість і проявляється в добровільній активній діяльності на благо Вітчизни [4].

Аналізуючи сутність і особливості громадянського виховання, В. О. Сухомлинський виокремлює такі його компоненти, як громадянське бачення світу, моральність, ідейну переконливість, взаємодію людини і колективу, моральну стійкість, громадянську гідність.

У системі виховної роботи В. О. Сухомлинського чітко визначалася перспектива поступового розширення громадянського бачення світу – *«від сім'ї, школи, села, району, області до горизонтів країни, Батьківщини»*, проходилися уроки громадянськості, вечори *«Вчися бути справжнім громадянином»*, дискусії *«Можна, не можна, можна»*. Тож педагог наголошував на тому, що вихованець стає громадянином тільки тоді, коли живе долею Вітчизни.

Громадянська освіта в навчально-виховному комплексі *«Гімназія – спеціалізована школа I ступеня з поглибленим вивченням іноземних мов»* Генічеської районної ради Херсонської області здійснюється комплексно через освітню діяльність, реалізацію дослідно-експериментальної роботи *«Формування готовності учнів до саморозвитку в умовах освітнього простору закла-*

Роль дітей як активних учасників у власній освіті постійно зростає. Тому вчителі, керівники закладів освіти мають створити їм умови для набуття досвіду демократичної поведінки на кожному рівні шкільного життя

ду освіти» під керівництвом науково-педагогічних працівників Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, позакласну роботу, а також роботу органів учнівського самоврядування.

Практика роботи педагогічного колективу гімназії підтверджує, що творчі, відповідно підготовлені педагоги, використовуючи активні методи і форми, які ґрунтуються на демократичному стилі, вміло проєктують розвиток громадянських якостей учнів і прагнуть, щоб їхні вихованці не тільки усвідомлювали певні морально-правові категорії, а й прагнули до їх реалізації у своїй поведінці в довіллі. *Педагогічна майстерність педагогів здатна перетворити складні категорії громадянського виховання у цілком доступні для дітей поняття.* Вчителі закладу освіти навчають школярів способів ділового й особистісного спілкування, співробітництва, толерантної і коректної форми зауважень, відстоювання власної думки без використання недобррозумілих суджень та оцінок, а також, роз'яснюють можливі способи поведінки, які виражають бажання подати допомогу людям, підтримати ініціативу інших, справедливо ставитися до зауважень партнера, вчити уміння аргументувати заперечення, уміння переконувати партнера. Така робота поєднується з встановленням правил поведінки дитини в школі, родині, громадських місцях.

Роль дітей як активних учасників у власній освіті постійно зростає. Тому вчителі, керівники закладів освіти мають створити їм умови для набуття досвіду демократичної поведінки на кожному рівні шкільного життя

ки закладів освіти мають навчити молоде покоління демократії, створити їм умови для набуття досвіду демократичної поведінки на кожному рівні шкільного життя. **Щоб упровадити цю ідею в життя, вчитель сам повинен стати для учнів взірцем громадянина і патріота своєї держави.**

Ці завдання розв'язуються як у навчальному процесі, так і в позакласній та позашкільній роботі відповідно до ступенів шкільної освіти, змісту навчальних предметів і вікових особливостей учнів. З огляду на це, **можна визначити завдання з формування громадянської компетентності на кожному рівні освіти.**

Ми впевнені, що особливістю завдань громадянської освіти в початковій школі є створення умов для формування елементарних знань про державу, закони, права і відповідальність людини і громадянина, основні моральні цінності й норми поведінки. На цьому ступені розвиваються комунікативні вміння дитини, що дають можливість їй інтегруватися в оточення, класний і шкільний колектив, сім'ю, а через нього – в суспільство, насамперед уміння спілкуватися і розв'язувати конфліктні ситуації через діалог. Закладаються також основи ціннісних орієнтацій свідомого громадянина.

В основній школі одночасно з поглибленням знанневої та ціннісної, складових громадянської компетентності, і насамперед морально-етичної, наголос має бути зроблений на соціальній складовій, що забезпечує учнів знаннями й навичками, які необхідні для участі в житті класу, школи,

громади (співпраця, співробітництво, комунікації, повага до інших, толерантність, права та обов'язки, плюралізм, розв'язання конфліктів, громадянське суспільство).

У старшій школі треба концентрувати увагу на політологічних, правових й економічних аспектах громадянської компетентності, що передбачають глибоке розуміння учнем сутності демократії, форм участі громадян у житті суспільства і держави, їхніх прав і обов'язків, прав і свобод людини, форм і функцій державної влади, процесів прийняття рішень та контролю за ними, суті ринкових відносин, економічних чинників розвитку демократичного суспільства. Особливістю формування громадянських умінь на цьому рівні освіти є здатність учня свідомо застосовувати здобуті знання, уміння та навички для розв'язання проблем власного життя, життя громади, держави і суспільства, орієнтуючись на цінності громадянського суспільства.

Таке бачення завдань громадянської освіти на різних ступенях школи дало можливість нам перейти відповідно до завдань проекту до визначення потенціалу різних предметів у формуванні громадянської компетентності учнів старшої школи в процесі навчання.

ВИСНОВКИ. Історія розвитку людства доводить, що майбутнє кожної держави залежить від того, наскільки вона зможе забезпечити виховання духовно зрілих, соціально-активних громадян. Зазначені питання є лише частковою констатацією нагальних проблем формування й розвитку громадянських компетентностей вчителів та учнів. У подальшому необхідно є наполеглива робота всіх інститутів суспільства в напрямі розвитку системи підготовки педагогів, що, у свою чергу, має стати провідним фактором реформування системи освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення 11.12.2017) – Назва з екрана.
2. Пометун, О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18.
3. Сеніна, В. К. Використання спадщини В.О. Сухомлинського у формуванні в учнів почуття громадянськості / В. К. Сеніна // Радянська школа. – 1981. – № 12. – С. 48–53.
4. Сухомлинський, В. О. Громадянська зрілість / В. О. Сухомлинський // Блокнот агітатора. – 1968. – № 6. – С. 19–22.

Елена Федосова

Управленческое сопровождение формирования гражданской компетентности в образовательном процессе через призму педагогических идей В. А. Сухомлинского

В статье рассматриваются проблемы управленческого сопровождения формирования гражданской компетентности в образовательном процессе, которые освещаются в произведениях В. Сухомлинского. Автор статьи акцентирует внимание на возможностях использования предложенных педагогом средств в формировании гражданской компетентности учеников в современной образовательной практике.

Ключевые слова: гражданская компетентность, гражданское воспитание, гражданственность, гражданское видение мира.

Fedosova Elena

Management support formation of civilian competence in the educational process through the prism of V.A. Sukhomlinsky pedagogical ideas

The article discusses the issues of administrative support for the formation of the civil process in the educational process, which is covered in the V. Sukhomlinsky works. The author of the article focuses on the possibilities of using resources offered by the teacher for the formation of the civil competence of students in modern educational practice.

Keywords: civil competence, civil education, citizenship, civil vision of the world.